

агломерації. У північному секторі вже почали розмищуватись полігони із захоронення та утилізації відходів, а західний має високі показники розвитку тваринництва, картоплярства та овочівництва на базі фермерських господарств.

Отже, дослідження системи розселення Київської господарської агломерації має дуже важливе значення для її регіонального менеджменту. За допомогою розрахунків індексу агломеративності та побудови поля потенціалу можна виділити ті території, які найбільш сприятливі для всебічного розвитку різних видів людської діяльності, підприємництва, малого та середнього бізнесу. Ці дослідження дозволять виявити ефект агломераційної синергії і оцінити додаткові переваги розвитку господарства, що є перспективним для подальших розвідок у даному напрямку.

Література:

1. Івченко А. Міста України. Довідник. – К.: НВП Картографія, 1999. – 136 с.
2. Івченко А. Містечка України. Довідник. – К.: НВП Картографія, 2000. – 184 с.
3. Київ у цифрах, 2004. Стат. зб. /Держ. ком. Статистики України. Київ. міськ. упр. статистики. – К.: Преса України, 2004. – 298 с.
4. Київ, як екологічна система: природа – людина – виробництво – екологія. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2001. – 259 с.
5. Костерін В. Синергетичний ефект крупних міст // Економіка, фінанси, право. – 2000. – № 4. – С. 11-13.
6. Кузьминская Е. К. К вопросу о производственных агломерациях // Экономическая география. – 1980. – № 28. – С. 86-93.
7. Руденко Л. Г., Підгрупний Г. П. Столична область і Київ у регіональному вимірі України // Український географічний журнал. – 2001. -- № 2. – С. 37-41.
8. Слука А. Е., Слука Н. А. География населения с основами демографии: Учебно-методическое пособие. – М.: Изд-во Московского университета, 2000. – 140 с.
9. Шаблій О. І. Математичні методи в соціально-економічній географії: Навч. видання. – Львів: Світ, 1994. – 304 с.
10. Экономико-географический комплекс крупного города (на примере г. Киева) / Н.Д.Пистун, В.Н. Пересекин, Н. Я. Мижега и др. – К.: Выща шк. Изд-во при Киев. ун-те, 1989. – 136 с.
11. Mitchell J. G. Urban Sprawl // National Geographic Magazine. – 2001. – Vol. 200. No 1. July. – P. 48-73.

Summary:

THE PECULIARITIES OF TERRITORIAL STRUCTURE OF SETTLEMENT SYSTEM IN KIEV ECONOMIC AGGLOMERATION ARE DISCLOSED. The potential of settlement area is analyzed. The index of territorial agglomerativeness for estimation of Kiev Economic Agglomeration synergetic effect is proposed.

УДК У040.2

Наталія ЗАПУХЛЯК

ВПЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

За період демократичних перетворень українське суспільство стало свідком і учасником цілого ряду політичних, культурних та соціально-економічних трансформацій, що змінили ситуацію у різних сферах життєдіяльності. Структурні зміни, які супроводжувались спадними тенденціями в господарському комплексі посилювали напруження в соціальній сфері і негативно вплинули на рівень життя населення всіх регіонів України. Особливо яскраво ці прояви позначились на соціально-економічному становищі західних областей держави, до яких належить й Івано-Франківська область. Вони вплинули на формування ринку праці, становлення якого супроводжувалось вивільненням великої кількості працівників, посиленням проблем зайнятості та працевлаштування. Одночасно, доступність вільного перетину кордону сприяла масовому від'їзду наших співгромадян з метою пошуку роботи до інших держав. У деяких регіонах економічні процеси супроводжувались високим рівнем безробіття, неповною зайнятістю, низькими заробітками. Отже, міграційні процеси тут набули масового характеру.

Особливо яскраво відтік працездатного населення простежується на рівні моноспеціалізованих міст, основу господарської діяльності яких визначають одне чи декілька промислових підприємств та сільських населених пунктів, де сферу прикладання праці формують сільськогосподарські підприємства. Така ситуація на окремих локальних та регіональних ринках праці сприяла посиленню впливу міграційного чинника на їх функціонування. Трудова міграція за межі країни, яка за часів

планової системи господарювання була неможливою, стає поширеним і доступним процесом для різних соціальних груп населення, що проявляється у посиленні трудових міграційних процесів, зростанні мобільності працездатного населення, тощо.

Мобільність працездатного населення є однією з характеристик ринку праці і вона полягає в готовності частини працересурсного потенціалу мігрувати з метою працевлаштування на робочі місця з більш привабливими умовами. При цьому мова йде про вільний вибір місця праці згідно професійно-кваліфікаційних навичок та можливість працевлаштування на легальних умовах. На нинішньому етапі формування ринку праці мобільність населення є вимушеною і у переважній більшості випадків має нелегальний характер.

Недостатня увага держави до даної проблеми спричиняє появу цілої низки деструктивних явищ. Нелегальний характер трудових міграцій стає причиною порушення прав людини, зростання криміногенної ситуації та тіньового сектору економіки як на території країни-реципієнта трудових мігрантів, так і для країни їх постачальника. Для держави-донора працездатного населення негативний вплив проявляється і у втраті значної частини трудового потенціалу, погіршенні статеві-вікової структури населення регіонів.

Вплив міграційного чинника на формування ринку праці має свої особливості щодо сили і характеру прояву і значно залежить від суспільно-географічних передумов розвитку окремих територій. Географічне положення, демографічна ситуація і особливості господарської системи впливають на формування міграційної поведінки населення, визначають її напрям і тривалість.

Проблеми безробіття та формування ефективної зайнятості регіонів, їх невирішеність залишаються актуальними і умовах сучасних соціально-економічних і політико-управлінських перетворень. Реалізація права на зайнятість, скорочення рівня і темпів безробіття, захист прав громадян, що працюють за межами держави-питання, які через свою виключну соціально-економічну значимість турбують фахівців різних спеціальностей. Дослідженням проблем трудових міграцій та їх впливу на функціонування окремих регіональних ринків праці, соціально-економічних наслідків міграційних процесів присвятили свої публікації багато вчених [1,2,3,4,5,6]. В основному увага акцентується на неоднозначності цього явища для становлення стабільного українського суспільства, виділяються соціальні, політичні та економічні наслідки.

Встановлення причинно-наслідкових зв'язків між міграційними процесами та функціонуванням ринку праці потребує уточнення і врахування територіальних аспектів організації залучення працересурсного потенціалу в господарський комплекс. Це можливо здійснити шляхом виявлення впливу трудових міграцій на функціонування регіонального та окремих локальних ринків праці. В цій публікації зроблено спробу простежити вплив міграційного чинника на функціонування регіонального ринку праці та визначити силу і характер його впливу на формування окремих локальних ринків праці на прикладі Івано-Франківської області виходячи з суспільно-географічних передумов розвитку території.

Ринок праці – це складна соціально-економічна система, головною характеристикою для якої є стійке зниження попиту на робочу силу і зростання обсягу пропозиції. Співвідношення попиту і пропозиції на сучасному ринку праці зумовлене багатьма чинниками, серед яких основними є баланс основних макроекономічних пропорцій, галузева структура господарства, ступінь науково-технічного розвитку, рівень життя населення; ступінь сформованості ринкових відносин (багатоукладність економіки, розвиненість ринків житла, послуг цінних паперів), стан соціальної та виробничої інфраструктури.

Регіони України внаслідок об'єктивно існуючих територіальних відмін у рівні та спеціалізації господарської діяльності характеризуються певними особливостями організації працересурсного потенціалу та розвитку сфери прикладання праці. Це створює передумови для функціонування регіонального ринку праці як відносно відособленого механізму з системою зв'язків з іншими регіональними утвореннями, що одночасно є невід'ємною складовою національного ринку праці.

Диференціація природних умов та особливості забезпечення природно-ресурсним потенціалом визначають основні напрями господарської спеціалізації області і її місце в державному поділі праці. Сформована галузево-територіальна структура виробництва є основою розвитку сфери прикладання праці.

Розподіл населення по території, його статево-вікова структура, професійно-кваліфікаційний склад, система розселення, що склалась протягом тривалого періоду є основним чинником формування пропозиції на ринку праці. Пропозиція формується працездатним населенням, яке пропонує роботодавцю свою здібність до праці в обмін на фонд життєвих благ. Її формують в основному особи працездатного віку, а також підлітки і пенсіонери, які працюють чи бажають

працювати.

Івано-Франківська область, на відміну від інших регіонів, характеризується зростанням загальної чисельності працездатного населення в працездатному віці. Це створює умови для повнішого використання трудового потенціалу, підвищує загальний рівень економічної активності населення області.

Слід зазначити, що не завжди місце проживання є місцем прикладання праці. Це визначається неузгодженістю структури попиту і пропозиції, недостатніми можливостями реалізації працересурсного потенціалу через недостатній рівень розвитку сфери прикладання праці, тощо. Найявністю попиту за межами регіону стає причиною сезонних трудових міграцій на великі відстані. Зв'язки з працевикористання можуть проявлятися як в межах регіону чи області – регіональні (в більшості випадків маятникові), країни – міжрегіональні, так і на міждержавному рівні – міжнародні.

Для Івано-Франківської області характерні висока питома вага сільського населення, нерівномірна система розселення, нижча, ніж в середньому по Україні землезабезпеченість. Ці чинники зумовили праценадлишковість регіону. Тому сезонні міграції на сільськогосподарські роботи, робота за вахтовим методом свого часу мали місце. Особливо яскраво це проявлялось в гірських населених пунктах, де земельні ресурси незначні і створені в той час колективні сільськогосподарські підприємства неповністю використовували ресурс праці, а робочі місця в міських населених пунктах не повністю забезпечували все працездатне населення. Якщо за умов планової економіки найбільш поширеними були маятникові трудові міграції, то з переходом на ринкові методи господарювання набула поширення тенденція до розповсюдження міжрегіональних та міждержавних міграційних процесів. Починаючи з середини 90-их років трудові міграції в країни близького і далекого зарубіжжя набули масового характеру і за своєю інтенсивністю перевищили ті, що мали місце в дорадянський період [3]. Основними причинами такого явища були високий рівень безробіття та низький рівень доходів, характерні для більшості сімей області.

Безробіття - такий стан суспільства, коли частина здатних чи бажаючих трудитися не можуть знайти собі роботу за спеціальністю чи взагалі працевлаштуватися.

У 2002 році рівень зареєстрованого безробіття в Івано-Франківській області становив 4,8 % (у середньому в державі – 3,7%). У межах області цей показник у 2002 році коливався від 16,2% у Яремчанській міськраді, 9,8% у Верховинському, 7,6% у Долинському районах до 2,8% у Снятинському районі. Високим залишається показник навантаження на одне робоче місце у міськрадах і районах області.

Слід зазначити, що показники безробіття і навантаження на одне вільне робоче місце у гірських районах області вищі, ніж в передгірських та рівнинних, тому і трудові міжрегіональні та міждержавні міграційні процеси тут інтенсивніші.

Якість життя, рівень доходів і добробуту прямо пов'язані з ситуацією на ринку праці, співвідношенням попиту і пропозиції. Процеси вивільнення і перерозподілу робочої сили визначають рівень доходів і формують структуру витрат населення, яке проживає в межах даної території. Високий рівень безробіття обертається для області не лише збитками, падінням рівня життя, він є також джерелом криміналізації, приводить до маргіналізації населення. Одночасно, через нестачу робочих місць, посилюється інтенсивність трудових міграційних процесів.

Однією з причин посилення впливу міграційного чинника на функціонування регіонального ринку праці є низький рівень заробітків. За результатами численних соціологічних досліджень близько 80% учасників трудових міграцій не мали постійної роботи в Україні, більше 10 % перебували в неоплачуваних відпустках. Тимчасові поїздки жителів області з метою працевлаштування за кордон стали масовим явищем, масштаби якого демонструє незареєстрований ринок праці. Значний вплив трудових ресурсів, деформує професійно-кваліфікаційну структуру ринку праці області. Особливо це стосується працівників освітньої сфери, медицини, фахівців з інженерних та технічних спеціальностей, які могли б реалізувати інноваційні принципи економічного зростання, обслуговувати високотехнологічні виробництва та в силу неможливості працевлаштування в межах області реалізують свій потенціал в інших державах.

Трудова міграція – процес переміщення населення з метою працевлаштування, який формується внаслідок дії складного комплексу економічних, політичних, професійних інших мотивів, пов'язаних з неможливістю задоволення відповідних потреб населення. Трудова територіальна мобільність зумовлена не тільки соціально-економічними, а й соціально-психологічними чинниками. До них належать особливості історичного розвитку території, традиції і звичаї населення.

У зв'язку з відсутністю в українській статистиці точних даних, щодо тимчасового відпливу працівників за кордон, стає неможливим визначення кількісних характеристик основних потоків

зарубіжних міграцій. Саме достовірність інформації на офіційному рівні дає можливість з'ясувати суть проблеми, визначити напрями її вирішення. Це пов'язано з відсутністю законодавства, яке б регламентувало і визначало статус, права і обов'язки громадян, які є учасниками трудових міграцій. Така ситуація з нелегального працевлаштування українських громадян за межами території України висуває перед суспільством принципово нове розуміння зовнішніх трудових міграцій та вимагає розробки конкретних механізмів з їх регулювання та легалізації.

Становлення регіонального ринку праці відбувається в умовах значної інтенсивності трудових міграцій. Нині у Європі та інших країнах сформувався стійкий попит на українські трудові ресурси. Їх основною конкурентною перевагою є згода на роботу за заробітну плату, яка у декілька разів нижча за ту, яку роботодавець виплачує своїм співвітчизникам. Географічна направленість потоків нелегальних мігрантів має і східний (переважно Росія), і західний напрям. Основними центрами тяжіння трудових мігрантів області є такі країни як:

- Польща (зайнятість у сільському господарстві у більшості випадків носить сезонних характер);
- Чехія (зайнятість у промисловості і на будівництві, переважно чоловіки);
- Італія (зайнятість у сільському господарстві та послуги домашньої прислуги, переважна більшість жінок-мігрантів);
- Португалія, Греція (чоловіки і жінки у сільському господарстві і сфері послуг);
- Росія (робота на будівництві у великих містах та в інших галузях економіки).

Такі місцеві особливості, як географічне положення населених пунктів, наявність налагодженого транспортного сполучення з країнами-реципієнтами трудових ресурсів, традиції міграційної поведінки, налагоджені зв'язки з іншими працівниками-мігрантами суттєво впливають на географію поїздок мігрантів, спосіб їх зайнятості за кордоном, інші важливі характеристик зарубіжних поїздок з метою заробітку[5].

Тривалість перебування наших громадян на роботі за кордоном коливається від трьох місяців (сезонні роботи) до декількох років (через неможливість легального перетину кордону у зворотному напрямі). За приблизними підрахунками від 20% до 40 % економічно активного населення області, періодично стає учасником трудових міграцій і знаходяться поза сферою суспільного виробництва області.

Нерегульоване міграційне скорочення населення приводить до погіршення демографічної ситуації, суттєво деформує вікову структуру населення, посилює соціальне напруження, стає причиною руйнації сімейних цінностей і традицій відносин між поколіннями. Одночасно виникають суттєві відміни між зареєстрованим ринком праці області і реальною ситуацією. Ці неузгодженості утруднюють визначення основних напрямів і створення конкретних механізмів для покращення соціально-економічної ситуації в області.

Для Івано-Франківської області працересурсний потенціал, який задіяний за її межами, міг би стати однією з конкурентних переваг для соціально-економічного розвитку території. Проте на сьогоднішньому етапі формування регіонального ринку праці трудової міграції суттєво зменшують напругу і сприяють надходженню додаткових коштів в економіку області, що навіть за приблизними підрахунками у декілька разів перевищує залучені прями іноземні інвестиції та вітчизняні капіталовкладення.

Одним із наслідків впливу трудових міграцій на функціонування ринку праці є втрата кваліфікації працівниками-мігрантами. Особи з високим рівнем професійної підготовки через нелегальний характер працевлаштування і досить часто невисокий рівень знань мови країни, де вони працевлаштовуються виконують за кордоном малокваліфіковану роботу.

Неврегульованість проблеми нелегальних трудових міграцій, недосконалість міграційного законодавства негативно позначається на рейтингу нашої держави у Європі та у світі. Одним із шляхів скорочення масштабів і подолання негативних наслідків трудових міграцій є розробка і впровадження цільових програм для повернення працівників мігрантів, яка б передбачала можливість легалізації зароблених коштів в Україні.

Таким чином, на нинішньому етапі формуванні ринку праці Івано-Франківської області міграційний чинник має значний вплив на його функціонування. Він визначає специфіку його функціонування, послаблюючи прояви наслідків процесів хронічного безробіття як в області в цілому, так і на окремих локальних ринках праці зокрема.

В умовах реформування господарства трудові міграційні процеси є глибоко суперечливими. Міграційні переміщення працездатного населення дозволяють згладжувати деякі з поточних економічних труднощів і суперечностей економічного розвитку, але водночас накопичується багато

суперечностей, пов'язаних з переважно нелегальним характером трудових міграцій. Велико-масштабна міграція, особливо кваліфікованих кадрів є причиною значних втрат інтелектуального потенціалу.

Особливо гостро відчувається негативний вплив трудових міграцій на локальному рівні у розрізі окремих населених пунктів, де у зв'язку з високим рівнем безробіття і слабо розвинутою сферою прикладання праці досить значним є міграційний відтік. І ще породжує цілий ряд негативних явищ, що проявляються у деформуванні вікової структури, високому показнику навантаження на одного працюючого, зростанні незареєстрованого сегменту ринку праці.

Багатоаспектний вплив трудових міграцій на різні сторони життєдіяльності населення вимагає активізації зусиль щодо захисту інтересів громадян України, врахування особливостей міграцій в соціально-економічному розвитку регіону. Ключові моменти вирішення проблеми нелегальної трудової міграції та подолання їх негативних наслідків полягають у розробці нормативно-правових документів, які б забезпечили можливість оцінки реальної ситуації на локальному, регіональному та загальнонаціональному рівні, сприяли впорядкуванню міграційних потоків як у західному, так і у східному напрямках. Прийняття цільових урядових рішень прискорить стабілізацію на окремих локальних, регіональних і національному ринку праці. Особлива увага має бути направлена на оцінку міграційних потоків для регіонального розвитку з позицій комплексно-пропорційного розвитку території, успішність якого визначає стабільність національного господарства.

Література:

1. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції і України та їх вирішення // Економіка України. – 2001. – №4.
2. Данюк В., Леонтенко О. Удосконалення держаної еміграційної політики України // Україна: аспекти праці. – 1999. № 6. – С. 47-52.
3. Заставний Ф. Українське заробітчанство в зарубіжжі: реалії, проблеми, перспективи // Географія та основи економіки в школі. 2003, № 5. – С.32-35
4. Литвиненко В., Хомра О. Локальні ринки праці прикордоння України: підходи до оцінки ситуації // Україна: аспекти праці. – 1995, № 7-8. – С. 6-10.
5. Пирожков С., Малиновская Е., Хомра А. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект: Монография. – К.: НИПМБ, 2003. – 134 с.
6. Хомра О. Демографічні та соціально-економічні характеристики, наміри та орієнтації сільських безробітних // Регіональна економіка. – 1998. – № 4. – С. 88-94.

Summary:

The problems of influence of interregional labor migration on activity of labor's market of Ivano-Frankivsk region are analyzed.

УДК 338:91 (447)

Дмитро ТКАЧ, Ірина ТКАЧ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА І СТРУКТУРА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Перебудова суспільних відносин в Україні супроводжується затяжною економічною кризою, що характеризується значним спадом виробництва у всіх галузях господарства. Це, у свою чергу, супроводжується вивільненням працівників з багатьох виробництв, перерозподілом їх між підприємствами. Трансформаційні процеси, що відбуваються у господарстві внаслідок зміни власності, переходу економіки на ринкові відносини, значно вплинули на рівень та структуру зайнятості, кваліфікаційний і професійний склад трудових ресурсів. Розглянемо це на прикладі Тернопільської області, що здавна відзначається високим рівнем освоєності території та аграрно-промисловим типом освоєння.

У кінці 90-их років ХХ ст. даний регіон спеціалізувався на виробництві товарів легкої, харчової і машинобудівної промисловості, сільського господарства. У виробничій сфері працювало понад 165 тис. осіб (або 51,7% працівників), у сфері послуг – 155 тис. осіб (48,3%). Більшість працівників виробничого комплексу було зайнято у промисловості (52%), значна частина – у сільському й лісовому господарстві (17,2%), транспорті (13,2%), будівництві (15,8). У цей час майже 95% валового суспільного продукту давали галузі виробничого комплексу, в тому числі майже 49% – промисловість. У цій галузі були створені потужні підприємства, як от “Текстерно”, “Комбайновий